

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-1-200-212>

УДК 376

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1884-2559>

Світлана Коновець,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ТА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У статті розглядається моделювання розвитку комунікативної особистості у процесі громадянського та патріотичного виховання молодого покоління, визначаються засоби моделювання цього процесу та пояснюється його вплив на загальний і культурний розвиток зростаючої особистості.

Метою дослідження є здійснення аналізу моделювання розвитку комунікативної особистості у процесі громадянського та патріотичного виховання молодого покоління, можливостей створення оптимальних умов для набуття якісно нового рівня комунікативних взаємин у закладах позашкільної освіти спільно з громадськими організаціями, дитячими об'єднаннями і центрами творчості дітей та юнацтва. Відповідно до мети завданнями стало розгляд процесу моделювання розвитку комунікативної особистості в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та практичне впровадження комунікативних засобів як у навчальній, так і в позанавчальній діяльності підростаючого покоління. Для досягнення мети статті доцільним стало використання теоретичних методів: аналіз психолого-педагогічної літератури, синтез, узгодження, систематизація і узагальнення.

Розглянуто феномен комунікативності особистості як специфічної міжособистісної взаємодії людей, складовими якого є: соціальні установки; гуманістичні цінності; моральні потреби; когнітивні й ефективні механізми саморегуляції особистісних і міжособистісних станів та стосунків, адекватності особистісних цінностей суспільним або духовним еталонам за критеріями нормовідповідності. Розроблено критерії, рівні та функції моделювання комунікативного розвитку вихованців (освітньо-виховна, розвивальна, організаційно-оптимізуюча, мотиваційна); форми (практичні заняття, тренінги, тестування, комунікативна діяльність, саморозвиток) та методи (теоретичні; емпіричні; особистісно-орієнтовані; стимулюючі; проблемно-моделюючі; діяльнісні; процесуально-інтегративні; проєктувальні; креативно-технологічні; комунікативні), а також визначено для застосування такі етапи комунікативного розвитку, як особистісно-орієнтаційний, методично-оптимізуючий, стимулюючий комунікативний розвиток.

Репрезентовано основні засади (психологічні, педагогічні, особистісні, комунікативні й моделюючі), які поглиблюють культурний тезаурус зростаючої особистості, збагачують її емоційно-почуттєву сферу, розширюють обсяг орієнтованого спілкування та стимулюють прояв комунікативного потенціалу. Наголошено на оптимальному використанні дослідницьких методів з розвитку комунікативності особистості: аналізу, синтезу, абдуктування, (одночасне використання дедукції й індукції), систематизації, узагальнення, рециклінгу, анкетування, інтерв'ювання, спостереження, узагальнення, моделювання, тестування, експертного оцінювання, діагностики, проведення тренінгів, обговорення, використання традиційних та новітніх освітніх технологій. Сутнісними параметрами набуття особистістю комунікативності виступають: обмін інформації за допомогою вербальних і невербальних засобів; інтерактивна організація спільної міжособистісної діяльності; перцептивне сприйняття партнерами з комунікації один одного; висловлення адекватних оцінок щодо отриманої інформації та різні форми медіакомунікацій.

Ключові слова: моделювання, комунікативність, соціальні установки, гуманістичні цінності, моральні потреби, саморегуляція особистісних і міжособистісних станів і стосунків.

© Світлана Коновець, 2024

Вступ. В умовах еволюції суспільства України на засадах демократизації, духовності, національно-культурних і соціально-етичних цінностей пріоритетним є ствердження принципів гуманізму, громадянськості, високого патріотизму, відданості духу українства,

моральності, поважного ставлення до кожної людини загалом та дітей і молоді зокрема. З огляду на це в «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується на безумовно необхідній еволюції сучасної системи освіти й виховання на засадах міжкультурних і комунікативних цінностей.

Нині пріоритетним у національній освіті є дотримання принципів милосердя й поважного ставлення до кожної людини, оскільки сьогодення довело гостру потребу нашого суспільства в реалізації особистісно орієнтованої педагогіки для виховання цілісних, гармонійних особистостей, котрі володіють засобами культури спілкування та спроможні до актуалізації своїх комунікативних потенцій.

Мета та завдання. Метою дослідження є здійснення аналізу моделювання розвитку комунікативної особистості у процесі громадянського та патріотичного виховання молодого покоління, можливостей створення оптимальних умов для набуття якісно нового рівня комунікативних взаємин у закладах позашкільної освіти спільно з громадськими організаціями, дитячими об'єднаннями і центрами творчості дітей та юнацтва. Відповідно до мети завданнями стало розгляд процесу моделювання розвитку комунікативної особистості в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та практичне впровадження комунікативних засобів як у навчальній, так і в позанавчальній діяльності підростаючого покоління. Для досягнення мети статті доцільним стало використання теоретичних методів: аналіз психолого-педагогічної літератури, синтез, узгодження, систематизація і узагальнення.

Методи дослідження. Для досягнення мети статті доцільним стало використання теоретичних методів: аналізу психолого-педагогічної літератури, синтезу, узгодження, систематизації та узагальнення.

Результати дослідження. Визначення концептуальних засад дослідження моделювання розвитку комунікативності особистості базується на положенні, що для успішного моделювання під час здійснення соціального партнерства у вихованні громадянина-патріота необхідно використовувати весь арсенал педагогічних впливів, технологій, форм і методів. Відтак особливого значення набуває розробка й упровадження до педагогічної практики сучасних моделей соціального партнерства в закладах позашкільної освіти з паралельною актуалізацією найдосконаліших європейських соціокультурних стандартів і норм.

При цьому моделювання як метод пізнання спонукає віднести його до розряду понять загальнонаукового характеру. З огляду на це цілком логічним є те, що нині моделювання широко використовується в багатьох сферах людської діяльності. Утім у кожній конкретній галузі цей метод має свою специфіку, тобто в будь-якому випадку в моделюванні разом із

загальними принципами мають враховуватися й локально-наукові особливості його використання. Узагалі моделювання в педагогічній теорії та практиці застосовується як продуктивний когнітивно-розвивальний метод і водночас як метод емпіричний, дослідницький, педагогічний.

Ключовою категорією в моделюванні виступають моделі (від лат. *modulus* – міра, зразок), які вважаються спеціальними, штучно створеними об'єктами, котрі за своїми характеристиками схожі на реальні об'єкти (прототипи), що мають досліджуватися.

За твердженнями відомого вітчизняного академіка С. Гончаренка, моделювання – це «один з методів пізнання і перетворення світу, який дістав особливе поширення з розвитком науки, що обумовив створення нових моделей, які розвивають нові функції самого методу», а модель – це «система, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему» [4, с. 290].

Відтак у педагогічній діяльності моделювання використовують як суто конструктивний компонент, який називають педагогічним моделюванням. На цьому етапі здійснюється розробка узагальненої моделі як основної ідеї створення нового педагогічного об'єкта й визначаються пріоритетні шляхи її реалізації. Також розробляються певні цілі щодо педагогічних систем, процесів чи ситуацій та способів їхнього вирішення. При цьому в ролі цілей можуть використовуватися певні ідеї, погляди і навіть переконання, відповідно до яких надалі будуються педагогічні системи, процеси й ситуації. А отже, ціль сприяє виникненню ідеї щодо шляхів її досягнення за конкретних умов.

У такому сенсі відомо, що проблемами моделювання комунікативної взаємодії учнівської молоді в різних закладах загальної середньої освіти опікувався відомий український вчений П. Кендзьор. Вивчаючи питання, пов'язані із системою організації полікультурного виховання в школі, він ґрунтовно досліджував педагогічні концепції моделювання зазначеного процесу та його втілення в практику, а саме: «необхідність розширення у вихованців меж світосприйняття, критичного аналізу різноманітної інформації, яка характеризує культурне багатоманіття світу, усвідомлення ними відносності уявлень і суджень про власну й інші культури; потреба формування в учнів позитивного й конструктивного ставлення до суспільних відмінностей, почуття взаємності і міжкультурної емпатії; необхідність розвитку вмінь і навичок міжкультурного діалогу, зокрема комунікативної взаємодії відповідно до певного міжкультурного контексту» [6, с. 221].

До того ж П. Кендзьор підкреслював, що «методика моделювання в педагогічній науці розроблялася досить давно, переважно через необхідність ідеалізації певних педагогічних процесів і явищ з метою виокремлення найсуттєвіших, найістотніших характеристик педагогічної діяльності» [6, с. 221]. Окрім цього, безперечної уваги заслуговує

талановито розроблений П. Кендзьором навчально-методичний посібник для педагогів закладів загальної середньої освіти: «Ми серед інших. Інші серед нас» (і зокрема таких форм виховної роботи, як «Щоденник міжкультурної комунікації» [7, с. 54] та «Тиждень – Місячник міжкультурного діалогу в школі» [7, с. 18].

Отже, методологічна база дослідження має ґрунтуватися на загальних положеннях теорії пізнання, її основних методологічних принципах – системності, історизму, розвитку, науковості, усебічного вивчення явищ і процесів, їхнього взаємозв'язку і взаємозумовленості; принципах комплексного використання моделей соціального партнерства із застосуванням інноваційних освітніх форм, методів і технологій; оптимальному використанні деяких з багатьох відомих методологічних підходів (системного, особистісного, креативного, комунікативного) та необхідних для дослідження форм і методів діалектичного зв'язку об'єктивних і суб'єктивних факторів моделювання за здійснення соціального партнерства у вихованні зростаючої особистості.

Як відомо, особистісно орієнтована педагогіка побудована на індивідуалізованій системі формування та виховання, що базується на гуманістичних засадах і визнанні безсумнівної цінності й неповторності людської особистості. На увагу заслуговують висновки сучасних дослідників проблем особистісно орієнтованої педагогічної концепції, серед яких: І. Беха, Л. Виготського, І. Зязюна, А. Петровського, В. Семиченко, С. Сисоевої та інших.

Таким чином, імовірним є висновок про те, що в процесі освіти та виховання зростаючої особистості передусім необхідно дбати про розвиток її індивідуального й, зокрема, комунікативного потенціалу, а також про формування особистісної гармонійності й цілісності.

Згідно із цим особливого значення набувають твердження академіка І. Беха стосовно проблем виховання зростаючої особистості, зокрема сприймання людиною себе як особистості, «що передбачає набувати здатність в собі особливу й загальну якість людини – притаманну будь-кому – властивість «особистісності». Таке ставлення є передумовою і результатом іншої людини як особистості й тим самим особистісного спілкування» [2, с. 229].

Значною мірою це стосується і забезпечення цілісності, системності, цілеспрямованості, послідовності й поліаспектності процесу розвитку зростаючої особистості, що передбачає розвиток мислення, інтелекту, інтуїції, уяви, асоціативності й креативності; формування досвіду, етичних потреб, оцінок, смаків та її асоціативного фонду, а також мотивації щодо самореалізації в різних видах діяльності.

Нині посилення інтересу вчених до комунікативного розвитку кожної особистості зумовлене зростанням його практичної значущості та інтенсифікації міжособистісних комунікативних процесів суспільства в умовах динамічного розгортання інфосфери. Висвітленню окремих аспектів зазначеної проблеми присвятили свої наукові праці: М. Ісаєнко, В. Каплинський, А. Москаленко (вироблення комунікативних умінь), І. Тимченко (підвищення комунікативної культури), С. Макаренко (поліпшення комунікативної компетентності), великого значення в сучасних умовах набирає актуалізація комунікації, назва якої походить з лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування, передача, повідомлення, входження у взаємини на основі та за допомогою різних засобів людської взаємодії), П. Кендзьор (моделювання полікультурного спілкування в загальноосвітніх навчальних закладах). І. Томан (установлення контактів між людьми).

Для оптимальнішого визначення сенсу такого поняття, як «комунікативність», доцільно ознайомитися з його тлумаченнями в різних словникових джерелах. Наприклад, опрацюючи таким чином відповідні матеріали, можна з'ясувати, що комунікативність – це сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації, а також умінню говорити і слухати. Окрім того, сучасні дослідники розглядають сутність людської комунікації в контексті її наповнення просоціальним, гуманістичним, етичним, моральним і духовним змістом. Тож у контексті визначення шляхів ефективного розвитку цього процесу привертають увагу висновки сучасних учених про зумовленість комунікації чинниками соціокультурного середовища (І. Бех, Л. Орбан-Лембрик), її взаємозв'язку з духовними і гуманістичними вимірами комунікативної культури (Г. Васянович, І. Зязюн, Г. Філіпчук), а також культури спілкування особистості (О. Даниленко, І. Мачуська, П. Решетніков, Г. Чайка).

З огляду на новітні потреби уваги заслуговують наукові здобутки широко відомого дослідника Т. Б'юзена, присвячені розгляду проблеми використання спроможностей та умінь індивіду спілкуватися з іншими людьми як у ситуаціях «один на один», так і в маленьких, великих і дуже великих групах.

Розкриваючи сутність характеристик так званого «соціального інтелекту», Т. Б'юзен визначав необхідні якості комунікативної особистості, а саме: 1. Уміння в будь-якій ситуації залишитися самим собою. 2. Наявність великої життєвої мети, коли людина усвідомлює, куди і навіщо вона рухається. 3. Уміння слухати людей. 4. Незмінна цікавість до інших людей. 5. Повага до оточення. 6. Спроможність до співпереживань, а також уміння «читати» та використовувати «мову тіла», щоб проявляти ці почуття. 7. Уміння встановлювати та

підтримувати позитивні стосунки з людьми. 8. Уміння інтуїтивно розуміти, коли доцільно говорити, а коли – слухати. 9. Позитивна життєва установка [1].

Необхідно також наголосити, що великого значення й широкої популярності його дослідження набули саме в сучасних умовах, оскільки важливим стало гасло Т. Б'юзена, яке засвідчує: «Комунікативними не народжуються – ними стають!».

Відтак у сьогочасних умовах особливо актуальними вбачаються його розробки стосовно 10-ти основних складових комунікативності, серед яких: уміння слухати людей; уміння вести бесіди в різних громадських ситуаціях; уміння розпізнавати, які почуття відчують у цей момент інші люди; уміння репрезентувати себе та свої ідеї; наявність позитивної психологічної установки щодо самого себе; наявність позитивної психологічної установки щодо інших; уміння витончено виходити з незграбних і скрутних ситуацій; уміння налагоджувати міжлюдські зв'язки; уміння налагоджувати й підтримувати саме хороші стосунки з людьми; уміння виділятися з натовпу; уміння налагоджувати різні зв'язки.

Окрім зазначеного, для здійснення ефективної реалізації таких складових комунікативності особистості необхідно брати до уваги інтерпретацію сутності моделей освіти, представлену академіком С. Гончаренком, який вважав, що такі моделі мають бути сформованими за допомогою знакових систем мисленнєвими аналогами (логічними конструкторами), «які схематично відображають освітню практику в цілому або її окремі фрагменти» та «поділяються на три види: а) описові, які дають уявлення про завдання, структуру, основні елементи освітньої практики; б) функціональні, які відображають освіту в системі її зв'язків із соціальним середовищем; в) прогностичні, які дають теоретично обґрунтовану картину майбутнього стану освітньої практики» [4, с. 290]. У такому сенсі на увагу також заслуговують висновки щодо здійснення комунікативних контактів з іншими людьми, які запропонував відомий чеський соціолог І. Томан. І серед них такі поради, котрі можуть якісно допомагати в спілкуванні людей між собою. Зокрема, важливими вбачаються такі з його порад, як-от: 1. Насамперед намагатися знайти спільні інтереси, викликати враження, які збігаються зі співрозмовником. 2. Налагодження дружнього ставлення до інших людей. 3. Спілкуватися зі співбесідником, як з рівним. 4. Виявлення щирої зацікавленості до іншої особи та уважне її слухання. 5. Усвідомлене встановлення сталих і приємних для обох стосунків [12, с.75].

На особливу увагу також заслуговують матеріали щодо складання правил чемної комунікації, яких слід дотримуватися в спілкуванні з людиною, щоб бути культурною й вихованою особистістю і приємним співрозмовником, котрі були розроблені відомою українською вчителькою Ф. Колесник, а саме: «1. Під час спілкування не перебивайте співрозмовника. 2. Слухайте уважно, зацікавлено й доброзичливо. 3. Будуйте репліки так,

щоб заохотити співрозмовника висловити власну думку. 4. Шанобливо, доброзичливо ставтесь до опонента. 5. У розмові торкайтесь теми, що цікавить. 6. Уживайте слова ввічливості, до старших звертайтеся на Ви» [9, с. 141–142].

Отже, для підвищення рівня розвитку комунікативності особистості, а також громадянського і патріотичного виховання дітей та юнацтва, спрямованості до духовних, громадянських, патріотичних й етичних цінностей та примноження на засадах гуманізації і гуманітаризації вітчизняної освіти оптимальних світових та національних надбань було розроблено «Модель комунікативного розвитку вихованців Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» (рис. 1). Основною метою освітньо-виховної діяльності, яку здійснює педагогічний колектив цього Центру, є формування життєвого досвіду й комунікативної компетентності його вихованців та створення оптимальних засобів для розвитку їхніх комунікативних, інтелектуальних, культурних, фізичних здібностей і загалом – сприяння цілісному, гармонійному та всебічному розвитку кожної зростаючої особистості. Універсальна природа моделювання як методу пізнання спонукає віднести його до розряду понять загальнонаукового характеру. З огляду на це цілком логічним виглядає те, що нині моделювання широко використовується в багатьох сферах людської діяльності. Утім у кожній конкретній галузі цей метод має свою специфіку. Тобто в будь-якому випадку в моделюванні разом із загальними принципами мають враховуватися й локально-наукові особливості його використання. Так, наприклад, у сучасній педагогіці нерідко моделюються проблемні педагогічні ситуації, виховна і навчальна діяльність, педагогічні умови, концепції розвитку освітніх закладів, статuti, положення, педагогічні теорії, індивідуальні концепції та ще багато іншого. Ключовою категорією в моделюванні виступають моделі (від лат. *modulus* – міра, зразок), які вважаються спеціальними штучно створеними об'єктами, котрі за своїми характеристиками схожі на реальні об'єкти (прототипи), що мають досліджуватися. За твердженнями академіка С. Гончаренка, моделювання – це «один з методів пізнання і перетворення світу, який дістав особливе поширення з розвитком науки, що обумовив створення нових моделей, які розвивають нові функції самого методу», а модель – це «система, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему» [4, с. 290].

На цій підставі ймовірно є твердження, що моделювання певною мірою можна розглядати і як різновид абстрактно-логічного пізнання. Варто також зазначити, що саме моделювання уможливорює процес зміни уявлень стосовно об'єкта-прототипу.

Окрім того, ще із часів уведення моделювання до наукового простору його активно застосовували для систематизації процесів з розвитку особистості. У педагогічній діяльності моделювання використовується як її суто конструктивний компонент і називається

педагогічним моделюванням. На цьому етапі здійснюється розробка узагальненої моделі як основної ідеї створення нового педагогічного об'єкта й визначаються пріоритетні шляхи її реалізації. Також розробляються цілі щодо педагогічних систем, процесів чи ситуацій та способи їхнього вирішення. Нерідко в ролі цілей можуть використовуватися певні ідеї, погляди і навіть переконання, відповідно до яких надалі будуються педагогічні системи, процеси й ситуації.

Ціль сприяє виникненню ідеї щодо шляхів її досягнення за конкретних умов. При цьому методологічна база дослідження має ґрунтуватися на загальних положеннях теорії пізнання, її основних методологічних принципах: системності, історизму, розвитку, науковості, усебічного вивчення явищ і процесів, їхнього взаємозв'язку і взаємозумовленості; принципах комплексного використання моделей соціального партнерства із застосуванням інноваційних освітніх форм, методів і технологій; оптимальному використанні деяких з багатьох відомих методологічних підходів (системного, особистісного, креативного, комунікативного) та необхідних для дослідження форм і методів діалектичного зв'язку об'єктивних і суб'єктивних факторів моделювання під час здійснення соціального партнерства у вихованні громадянина. Універсальна природа моделювання як методу пізнання спонукає віднести його до розряду понять загальнонаукового характеру. Тож цілком логічним виглядає те, що нині моделювання широко використовується в багатьох сферах людської діяльності.

Утім у кожній конкретній галузі цей метод має свою специфіку. Тож у будь-якому випадку в моделюванні разом із загальними принципами мають враховуватися й локально-наукові особливості його використання. Так, наприклад, у сучасній педагогіці нерідко моделюються проблемні педагогічні ситуації, виховна і навчальна діяльність, педагогічні умови, концепції розвитку закладів освіти, статuti, положення, педагогічні теорії, індивідуальні концепції та ще багато іншого. Узагалі моделювання у педагогічній теорії та практиці застосовується як продуктивний когнітивно-розвивальний метод і водночас як метод емпіричний, дослідницький, педагогічний.

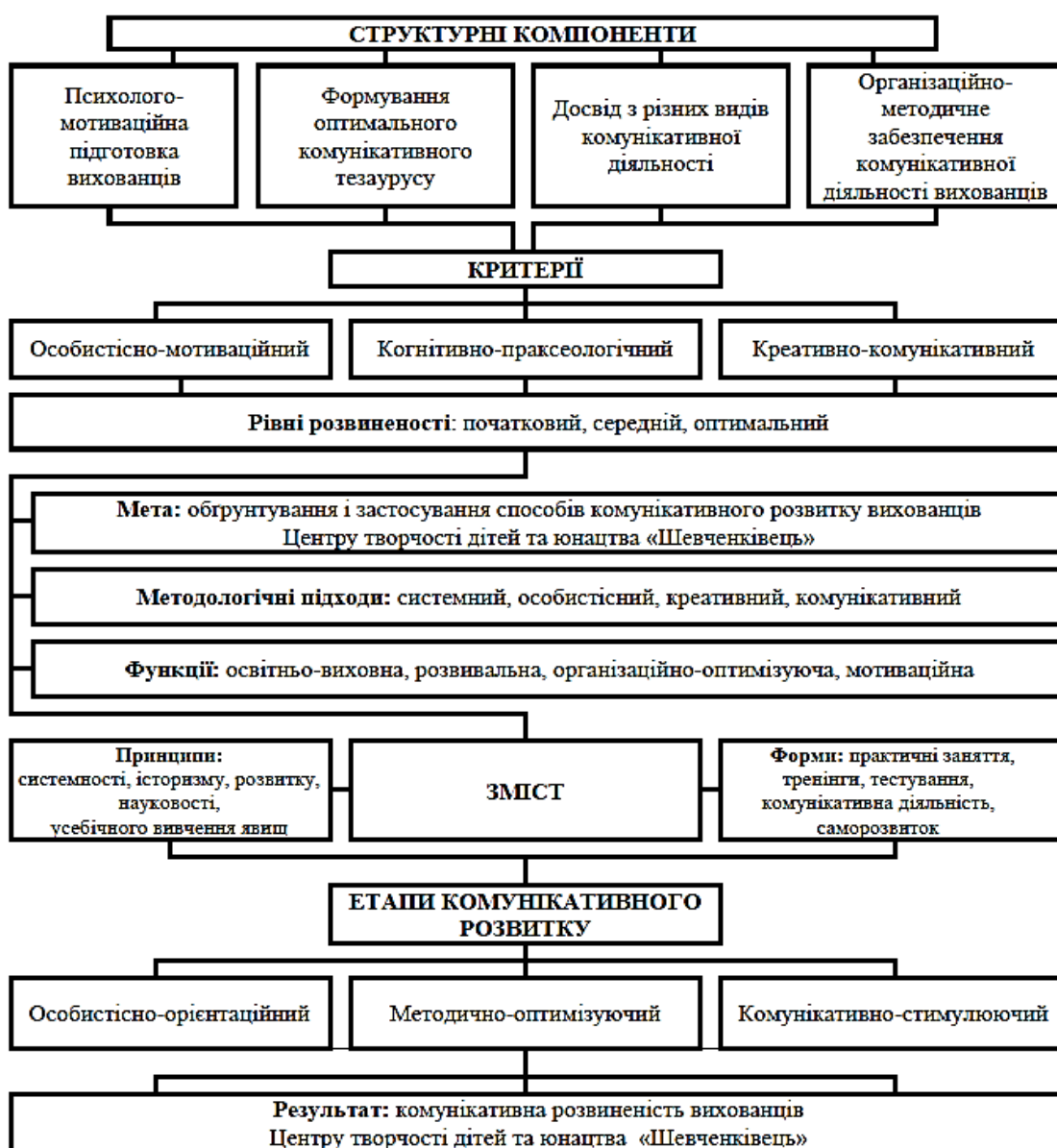
Також відомо, що в основі педагогіки партнерства має здійснюватися спілкування, взаємодія та співпраця, адже люди, які можуть ефективно спілкуватися, мають: висловлювати свої думки таким чином, щоб їх розуміли інші; уважно слухали, коли говорять інші; розв'язували проблеми за допомогою слів; пропонували свої ідеї іншим. Відтак саме такі навички мають дуже важливе значення для успішного комунікативного життя в колективі й розв'язання різних проблемних ситуацій та в успішному здійсненні комунікативного розвитку вихованців Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець».

Основною метою освітньо-виховної діяльності, яку здійснює педагогічний колектив цього Центру, є формування життєвого досвіду й комунікативної компетентності його вихованців та створення оптимальних засобів для розвитку їхніх комунікативних, інтелектуальних, фізичних здібностей і загалом сприяння цілісному, гармонійному й усебічному розвитку кожної зростаючої особистості. Перед розробкою моделі було здійснено ознайомлення із Центром творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» – одним з найстаріших закладів позашкільної освіти міста Києва. При цьому було проведено аналіз та узагальнення педагогічної, філософської, соціологічної, психологічної літератури з теми дослідження та визначено способи комунікативного розвитку особистості на прикладі діяльності Центру «Шевченківець»; визначено та обґрунтовано структурні компоненти зазначеної моделі; систему психолого-мотиваційної підготовки вихованців; формування оптимального комунікативного тезаурусу; досвіду з різних засобів комунікативної діяльності; організаційно-методичного забезпечення комунікативної діяльності вихованців. Розроблено критерії, рівні та функції моделювання комунікативного розвитку вихованців (освітньо-виховна, розвивальна, організаційно-оптимізуюча, мотиваційна); форми (практичні заняття, тренінги, тестування, комунікативна діяльність, саморозвиток) та методи (теоретичні; емпіричні; особистісно-орієнтовані; стимулюючі; проблемно-моделюючі; діяльнісні; процесуально-інтегративні; проєктувальні; креативно-технологічні; комунікативні), а також визначено для застосування такі етапи комунікативного розвитку, як особистісно-орієнтаційний, методично-оптимізуючий, стимулюючий комунікативний розвиток.

У підсумку під час розробки «Моделі комунікативного розвитку вихованців Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» бралося до уваги те, що кожен педагог цього Центру має бути спроможним уміти моделювати як практичний перебіг комунікативної розвиненості його вихованців, так водночас і цілі та засоби її успішної реалізації.

Обговорення. Проблемами, пов'язаними з моделюванням розвитку комунікативності особистості, опікуються дослідники в галузі теоретичної і практичної психології, педагогіки, соціології, культурології і мистецтвознавства щодо різних категорій людей та особливо дітей і молоді (І. Бех, О. Білоус, Т. Б'юзен, С. Гончаренко, І. Зязюн, Дж. Д'юї, І. Томан, М. Ісаєнко, В. Каплинський, П. Кендзьор, І. Козубовська, Ф. Колесник, С. Макаренко, А. Москаленко, О. Повідайчик, В. Роменець [1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 12] та інші). Основною метою розвитку комунікативності особистості вчені вважали здатність до спілкування з іншими людьми, товарицькість, які не є природженими людськими якостями, оскільки формуються у процесі життя і діяльності та в соціальній групі.

Безсумнівно, мають актуалізовуватися та використовуватися в сучасній педагогічній практиці з розвитку комунікативності особистості й такі відповідні засоби, як тести. Серед них – тести для виявлення реальної ситуації з наявністю в різних особистостей комунікативності. Відтак загальні показники «мотивації схвалення» формуються шляхом підсумовування всіх відповідей на запитання. Чим більший сумарний показник, тим вища мотивація схвалення і тим більша готовність людини представити себе перед іншими особами повністю відповідною комунікативним нормам. Натомість низькі показники можуть свідчити як про несприйняття традиційних норм комунікативності, так і про недостатній рівень змісту знань щодо зазначених запитань.

*Рис. 1. Модель комунікативного розвитку вихованців
Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець»*

На основі теоретичного аналізу наукових праць та особистого досвіду роботи було встановлено, що значний потенціал для моделювання розвитку комунікативності особистості та усвідомлення доцільності повноцінного оволодіння нею полягає в наявності мотивації щодо практичної діяльності в певній системі конкретних освітньо-виховних справ та особистісного заохочення щодо їхнього виконання.

Висновки. Таким чином, у підсумку необхідно додати загальне уявлення про ситуації з комунікативністю і спілкуванням та вияснити, що потрібно брати до уваги й планувати перед тим, як вступити до зазначених процесів відповідно до задуму щодо комунікативно-мовленнєвого завдання, стилю мовлення та врахування важливих умов воєнного стану в Україні.

Відтак у підсумку за будь-яких умов пошук у педагогічній роботі має залишатися мобільним і націленим на досягнення результативної новизни конкретного об'єкту, стану, ситуації тощо. Це підтверджує необхідність продуктивної позиції викладачів у практично-педагогічній діяльності, щоб така діяльність була дійсно зорієнтована на одержання засобами комунікативності позитивного кінцевого результату.

Список використаних джерел

1. Buzen T. The Power of Social Intelligence (10 Ways To Tap Into Your Social Genius). London: Thorsons, 2012. 208 p.
2. Бех І.Д. Виховання особистості у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід теоретико-технологічні засади : наукове видання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
3. Білоус О. Комунікативна компетентність як складова «м'яких» навичок вчителя НУШ. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття : зб. матеріалів XXI Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької* / наук. ред. Г.І. Сотська, М.П. Вовк. Вип. 7(9). Київ : Талком, 2024. С. 193-195.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
5. Д'юї Дж. Досвід і освіта / пер. з англ. М. Василичко. Львів : Кальварія, 2003. 84 с.
6. Кендзьор П. Інтеграція через діалог. Система організації полікультурного виховання у школі : монографія. Львів : Видавничий Дім «Панорама», 2016. 378 с.
7. Кендзьор П. Ми серед інших, інші серед нас. Форми і методи полікультурного виховання: навчально-методичний посібник для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів. Львів : Видавництво ТзОВ ЗУКЦ, 2016. 160 с.
8. Козубовська І. В., Повідайчик О. С. Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. 40 с.
9. Колесник Ф. Говори українською, бо живеш на своїй землі. Національно-патріотичне виховання на уроках української мови в умовах воєнного стану : методичний посібник. Львів: ДВЦ НТШ. 2023. 168 с.
10. Нова українська школа : поради для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ Літера ЛТД, 2018. 160 с.
11. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. Київ : Видавництво «ДОВІРА», 2005. 448 с.
12. Томан, І. Мистецтво говорити / пер. з чеської. 2-е вид. Київ : Політвидав України, 1989. 293 с.
13. Хамітов Н. В., Крилова С.А. Філософський словник. Людина і світ. Київ : КНТ, 2007. 264 с.

References

1. Buzen, T. (2012). *The Power of Social Intelligence (10 Ways To Tap Into Your Social Genius)*. London: Thorsons.
2. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti. Osobysticno oriientovanyi pidkhid teoretyko-tekhnologichni zasady* [Personality education. Person-oriented approach, theoretical and technological principles]. Vol. 1. Kyiv: Lybid.
3. Bilous, O. (2024). Komunikatyvna kompetentnist yak skladova «miakykh» navychok vchytelia NUSh [Communicative competence as a component of the “soft” skills of a teacher of the New Ukrainian School]. *Neperervna pedahohichna osvita XXI stolittia*, 7(9), 193-195.
4. Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. (2nd ed.). Rivne: Volynski oberehy.
5. Dewey, J. (2003). *Dosvid i osvita* [Experience and education]. Lviv: Kalvariia.
6. Kendzor, P. (2016). *Intehratsiia cherez dialoh. Systema orhanizatsii polikulturnoho vykhovannia u shkoli* [Integration through dialogue. The system of organizing multicultural education at school]. Lviv: Vydavnychi Dim “Panorama”.
7. Kendzor, P. (2016). *My sered inshykh, inshi sered nas. Formy i metody polikulturnoho vykhovannia* [We among others, others among us. Forms and methods of multicultural education]. Lviv: Vydavnytstvo TzOV ZUKTs.
8. Kozubovska, I. V., & Povidaichyk, O. S. (2021). *Korotkyi tlumachnyi slovnyk psykhologo-pedahohichnykh terminiv* [Short explanatory dictionary of psychological and pedagogical terms]. Uzhhorod: DVNZ “Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet”.
9. Kolesnyk, F. (2023). *Hovory ukrainskoiu, bo zhyvesh na svoii zemli. Natsionalno-patriotychne vykhovannia na urokakh ukrainskoi movy v umovakh voiennoho stanu* [Speak Ukrainian, because you live on your land. National-patriotic education in Ukrainian language classes in the conditions of martial law]. Lviv: DVTs NTSh.
10. Bibik, N. M. (Ed.). (2018). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian school: A teacher’s guide]. Kyiv: Litera LTD.
11. Suchasnyi slovnyk-minimum inshomovnykh sliv [Modern minimal dictionary of foreign words]. (2005). Kyiv: Vydavnytstvo “DOVIRA”.
12. Toman, I. (1989). *Mystetsvo hovoryty* [The art of speaking]. (2nd ed.). Kyiv: Polityvdav Ukrainy.
13. Khamitov, N. V., & Krylova, S. A. (2007). *Filosofskiy slovnyk. Liudyna i svit* [Philosophical dictionary. Human beings and the world]. Kyiv: KNT.

Svitlana Konovets,
Doctor of Sciences in Education Professor,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv

MODELING THE DEVELOPMENT OF PERSON’S COMMUNICATION IN THE PROCESS OF CIVIC AND PATRIOTIC EDUCATION

Abstract. *The article examines modeling the development of communicative personality within the civic and patriotic education framework for the younger generation. It identifies tools for modeling this process and explains its impact on a growing individual’s overall and cultural development.*

The purpose of the study is to analyze the modeling of communicative personality development within civic and patriotic education for the young generation, exploring possibilities for creating optimal conditions to achieve a qualitatively new level of communicative relations in institutions of out-of-school education in cooperation with public organizations, children’s associations, and youth creativity centers. In line with the aim, the objectives include examining the process of modeling the development of communicative personality in the educational process of secondary education institutions and the practical implementation of communicative tools in the younger generation’s academic and extracurricular activities. To achieve the goal of the article, theoretical methods were applied: analysis of psychological and pedagogical literature, synthesis, alignment, systematization, and generalization.

The phenomenon of communicative personality is discussed as a unique interpersonal interaction between individuals, encompassing: social attitudes; humanistic values; moral needs; cognitive and effective

mechanisms for self-regulation of personal and interpersonal states and relationships, and the alignment of personal values with social or spiritual standards based on normative criteria.

Criteria, levels, and functions of modeling communicative development in students are developed (educational, developmental, organizational-optimizing, motivational); forms (practical classes, training, testing, communicative activities, self-development); and methods (theoretical; empirical; person-centered; stimulating; problem modeling; activity-based; process-integrative; projective; creative-technological; communicative). Furthermore, specific stages of communicative development, such as personality-oriented, methodologically optimizing, and communicatively stimulating development, are defined for application.

Fundamental principles (psychological, pedagogical, personal, communicative, and modeling) are presented, which deepen the cultural thesaurus of the growing personality, enrich its emotional-sensory sphere, expand the scope of targeted communication, and stimulate the expression of communicative potential. Emphasis is placed on the optimal use of research methods for communicative personality development: analysis, synthesis, abduction (the simultaneous use of deduction and induction), systematization, generalization, recycling, questionnaires, interviews, observation, generalization, modeling, testing, expert evaluation, diagnostics, training, discussions, and the use of traditional and innovative educational technologies. The essential parameters for acquiring communicative skills include information exchange via verbal and non-verbal means, interactive organization of joint interpersonal activities, perceptual understanding of communication partners, appropriate evaluations of received information, and various forms of media communication.

Key words: *modeling, communicative personality, social attitudes, humanistic values, moral needs, self-regulation of personal and interpersonal states and relationships.*

Стаття надійшла до редакції 29.08.2024.
Стаття прийнята до публікації 12.09.2024.